

Lengyel András

Csé, avagy Csillagtan László

Cs. Szabó László nevének első tagjáról

Ismeretes, hogy Cs. Szabó László emigráns éveiben egyre inkább nevének első tagjával azonosítottott: a barátok s a bennfentesek számára Csé lett. Bibliográfiájából tudjuk, hogy már az ötvenes évek közepén is jó néhány írását így jegyezte, utóbb pedig barátainak írott leveleit is így írta alá. Egy névelem önállósulásában, az egész embert kifejező emblémává válásában semmi különös nincs; természetes fejleménynek tekinthetjük. Ám a dolognak van egy feltűnő furcsasága: ez az önálló életre kelt, szimbolikus Cs betű eredetileg nem szerepelt az író nevében – Szabó Lászlónak született, így is anyakönyvezték. Hogy került tehát neve elé a Cs betű? Az emlékezeit összegyűjtő *Hűlő árnyékban* kötet (1982) egyik helye erről így vall: „Legyen Dániel, mondotta anyám, [...] lettem László. A temérdek Szabó László között aztán muszájból nevem elé szúrtam a prédikátum kezdőbetűjét, ezért vagyok barátaimnak s ma már egynémely angolnak is Csé. Első pár írástom előnév nélkül jegyeztem, de egy népszerű publicista, szintén Szabó László nyomtatásban felszólított, tegyek valamit az érdekében, nehogy bolond novelláimat (*Látogatás Antwerpenben, Utrecht ostroma*) neki tulajdonítsák” (32.). Ha ezt a vallomást elfogadjuk, a név előtt szereplő Cs betű a családi prédikátum, nemesi előnév egyetlen betűbe való összevonásának tekinthető. A lexikonok így is tudják ezt, sőt mind a régi (1963), mind az újabb, az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* föl is oldja ezt a Cs betűt: *Csikcekefalvi*. Eszerint tehát a teljes név ez lenne: Csikcekefalvi Szabó László. Ezt a föloldást azonban Cs. Szabó közeli munkatársa, barátja, Czizány Lóránt – magára az íróra alapozva állítását – hatálytalanítja. Szerinte a névben szereplő Cs betű mást jelent, ez a betű a Csekefalvi név rövidítése (Élet és Irodalom, 2005. 1. sz., bővebben: *Tévhitek és legendák Cs. Szabó Lászlóról*. Kortárs, 2005. 5. sz. 89–91.). Ebben tehát akár meg is nyugodhatnánk.

A tények azonban másra vallanak. Ha áttekintjük az eseményeket, a névválasztás története más megvilágításba kerül. Elválik a valódi motívum és a hangoztatott „ideológia”, a nyilvánosságna szánt névmagyarázat.

Érdemes a történet elejéről indulnunk. Cs. Szabó László első, „komoly” publikációja a szegedi *Széphalomban* jelent meg, valamikor 1928 novemberében, a lap az évi 11–12. számában. Ezt a *Látogatás Antwerpenben* című novellát szerzője Szabó Lászlóként jegyezte. A *Széphalom* (vagy ahogy a kortársak iróniája emlegette: „Zolnai Világlapja”) szegedi folyóirat volt, de szerkesztője, Zolnai Béla (1890–1969) professzor részben Pesten, a Centrál kávéházban szerkesztette – pesti szerzőivel ott találkozott, ott kért, kapott vagy fogadott el tőlük kéziratot. Cs. Szabó és Zolnai is a Centralban találkozgatott – ez Cs. Szabónak Zolnaihoz írott leveleiből egyértelműen kiderül. (A leveleket az Akadémiai Könyvtár kézírattára őrzi, Ms 4119/719 skk. jelzet alatt.) Ám maga a történet lényege szerint mégiscsak a szegediségen fordul meg. A Szegeden kiadott, szegediként elkönyvelt, s jelentős részben a szegedi egyetem oktatóira és hallgatóira építő folyóiratot ugyanis a *Pesti Napló* „csillagos” cikkeinek írója, a Szegedhez szintén sok szállal kötődő másik Szabó László (1874–1941) figyelemmel kísérte és szemlézte. A *Széphalom* megindulásakor, 1927-ben pl. így írt: „Kétségtelenül szükség van rá, hogy a magyar irodalomnak legyen egy magaslaton álló őrhelye, ahonnan messze el lehet látni, – mindenüvé, hol a magyar irodalmat művelik s ahol valami centrumot találhatnak azok, akik a meglévő irodalmi iskolák vagy irányok közül egy vagy más okból egyikhez sem hajlandók csatlakozni. Mindenképpen szükséges egy olyan irodalmi fórum, amely egy irodalmi irányt sem szolgál és amelynek pártatlanságát és teljes elfogulatlanságát mindenki elismeri. Az új *Széphalom* ezt a hivatását nagyszerűen tölti be.” (Ezt a jellemzést Zolnai maga oly fontosnak tartotta, hogy a *Sajtóvélemények a Széphalom első évfolyamáról* című, válogatott szemelvényeket adó összeállításában, mintegy a *Széphalom* reklámjaként le

is nyomtatta. Én a lap 1929. évi 1–2. számának végéről, a külön zöld lapokra nyomtatott mellékletből idéztem.) Ez a „csillagos” Szabó (későbbi nevén: Tápay-Szabó) László értelemszerűen fölfigyelt névrokona írására is. *Olvasmányaim és megjegyzéseim a tudományos élet köréből* című, a Pesti Naplóban futó sorozatának (rovatának?) 1928. november 25-i írásában, amely hat hosszabb-rövidebb glossza laza füzére, a harmadik – számozatlan – glossza a *Látogatás Antwerpenben* címet viseli, s Cs. Szabó novellájára reflektál. E glossza így kezdődik: „A Széphalom idejévfolyamának 11–12. száma. A 429. oldalon egy novella: *Látogatás Antwerpenben*. A 436. oldalon meg van nevezve a szerző: »(Budapest 1927) Szabó László«. No lássuk, mit írtam Budapesten 1927-ben? Vannak olyan imposztorok, akiknek annyi illegitím gyermekük van szanaszét a világban, hogy nem is ismerik valamenyiöket. Én is annyit firkálok szanaszét a világba, hogy némelyik írásomat nem is ismerem meg az első tekintetre, amikor csak a címét látom. De amint elolvasom az első mondatot: [...] – mingyárt látom, hogy ezt nem én írtam. Tehát még egy Szabó László, aki ír... Vajon elbíra ezt ez a kis Magyarországon?» (Pesti Napló, 1928. november 25. 45.) A cikk ezt követően elmondja, hogy „Szinyei bácsi”, azaz Szinyei József, a *Magyar írók élete és művei* című nagyszabású lexikon összeállítója hogyan osztotta szét két Szabó László között az ő, ti. a „csillagos” Szabó könyveit, s hogyan tűnt föl később egy újabb Szabó László. Majd így folytatja: „Ez a Szabó László, nehogy az én írásaim őt kompromittálják, állandóan használja a Bártfai előnevet. Joga is van hozzá, meg okosan is cselekszik. De most jön még egy Szabó László, akiről csak annyit tudok, hogy most egy rossz novellát írt a Széphalomba... Mi lesz velünk, ha ilyen szépen szaporodunk? Meg fogjuk alapítani a Szabó Lászlók Társaságát?” Ez a helyzet, nem kétséges, a „csillagos” Szabót irritálta, s már csak neve védelmében is ironikus hangot ütött meg. Ám, becsületére legyen mondva, névrokonát nem akarta lehetetlenné tenni, így iróniáját róla szólva némileg visszafogta, s a megalakítandó Szabó Lászlók Társaságáról így írt: „Ha megtennék, és csak mi háromman lennénk benne [ti. a társaságban], bizony Isten több talentum lenne benne, mint a Petőfi Társaságban. Mert ez a legújabb Szabó László ha rossz novellát írt is: minden megvan benne, ami szükséges ahhoz, hogy nagyon kitűnő novellákat és még kitűnőbb regényeket írjon. Fantázia, produktív erő, stílus-érzék, sőt stílusművészet van benne annyi, hogy teljes elismeréssel állok meg előtte.” Ez a glossza tehát, ha eltekintünk kiváltó okától, akár egy új író fölfedezésének is tekinthető, az első „visszajelzésnek”, amit Cs. Szabó nyilvánosan kapott. Az alapp probléma azonban ezzel nem szűnt meg: „A közönség [...] meg fog zavarodni, ha ennyi Szabó László fog hemzsegni előtte. Míután a királyok és fejedelmek már kimentek a divatból és emiatt a nyomdákban a római számok ügyis használatlanul hevernek, – talán számozzuk meg egymást, mint a pesti rendőrségnél a Nagy Jánosok és a gothai Almanachban a Reuss hercegek: I. Szabó László, II. Szabó László, III. Szabó László...”

Nem tudjuk, Cs. Szabó mikor s milyen körülmények között találkozott a „csillagos” Szabónak ezzel a cikkével. Néhány dolog azonban bizonyos. Így mindenekelőtt az, hogy ha addig még nem olvasta volna, Zolnai Bélával való legközelebbi találkozásukkor e cikk (s a fölvetett probléma) bizonyosan szóba került. Sőt az is bizonyos, erről valamelyik Central-beli találkozásuk alkalmával valóban beszélgettek is. Cs. Szabó első, Zolnaihoz írott levele, amely éppen egy ilyen személyes találkozás meghíúsulása miatt született meg, félreérthetetlenül s nagyon markánsan reagál a cikkre s a névproblémára:

Kedves Professzor Úr!

A nyomorult náthaláz miatt csak szombatra készült el a kézirat, a fullajtárjaim azonban hasztalanul keresték szombaton is, vasárnap is a Méltóságos Urat a Centralban. A legnagyobb aggodalomban és bizonytalanságban vagyok, hiszen a legdrágább dolgozatomról van szó, amelyen két évig kotoltam s vajon nem hasztalanul? Az Istenért ugye nem késtem el és jöhet a márciusi számban? Olvassa el Professzor úr minél előbb, ilyen szépet s hallhatatlant [!] én többet úgy sem fogok írni. A lövészi jelenetet igyekeztem melodramatikusra hangolni, remélem nem fog Huszár Károly megvádolni, hogy a Széphalmon keresztül paráznaságra buzdított. Azt hiszem, hogy a Prof. úr ezt már nem fogja érthetetlennek találni, mint az Utrechtet, egyszerű korpépről van szó, Saint-Sauveur gróffjában Hincz Viktort írtam meg.

Bocsánat a kézírásért, de ágyban kaparom. Mexikóban is ráakasztják a rossz táncosra: „Ne tessék rálőni, úgy táncol, ahogy tud”.

Maradok Méltóságodnak

őszinte, hálás tisztelője

Csillagatlan László

U. i. Nagyon szépen kérem az Utrechtért a honoráriumot.

E levél legfigyelemre méltóbb mozzanata kétségkívül a névalírás, ez a Csillagtalán Lászlóként való önmegnevezés. E névalírás magyarázata előtt azonban arra a kérdésre kell választ találni, mikori ez a keltezetlen levél? Az Akadémiai Könyvtár kéziratárósa 1929-re datálja. Datálása helyes, de így még túl tágas. A belső utalások (s a Zolnaihoz írott többi levél) ismeretében ennél lényegesen pontosabban is körülhatárolható az időpont. 1. A levél az *Utrecht ostromát* már megjelent írásként jelzi (Cs. Szabó az érte neki járó honoráriumot kéri), ez a Cs. Szabó-novella pedig a *Széphalom* 1929. januári-februári összevont számában, január végén vagy február elején jelent meg. 2. A következő, erre a levélre is visszautaló Cs. Szabó-levél kelte február 15-e („Nagyon köszönöm Professzor Úrnak a márciusi közlést” stb.) 3. A Csillagtalán Lászlóként aláírt levél tehát bizonyosan e két dátum (január vége és február 15.) között született meg, valószínűleg valamikor február első hetében.

E levél jelentősége szempontunkból két dologban keresendő. 1. Ez az első olyan – írásos! – megnyilatkozása Cs. Szabónak, amelyet a „csillagos” Szabó cikkének megjelenését követően írt szerkesztőjéhez, Zolnai Bélához, s amelyet valahogy alá kellett írjon, azaz *önmagát meg kellett nevezze*. (A személyes találkozások, értelemszerűen, nem igényeltek ilyen öndefiníciót.) 2. A névalírás („Csillagtalán László”) egyértelműen a „csillagos” Szabóra, pontosabban a tőle való elkülönбöződésre utal. Ha a *Pesti Napló* cikkírója – híres, csillaggal jelölt cikkei révén – a „csillagos” Szabó, akkor ő a „csillagtalán” Szabó. Rövid alakban: *Csillagtalán László*.

Ez az aláírás, úgy gondolom, bizonyossá teszi: a Szabó László név elé illesztett Cs betű a „Csillagtalán” szó és név származéka. Bárhogy is magyarázódtott utóbb ez a névelem, genetikusan mindenképpen a *csillagtalán névalak rövidülése zajlott le*.

Egy dolog, persze, legalábbis látszólag, ez ellen szól. Cs. Szabó Zolnaihoz írott következő négy levelének (1929. febr. 15., márc. 16., egy május 15-e előtti keltezetlen s egy júniusi [?] levél) aláírása változatlanul: Szabó László, minden megkülönböztető jel nélkül. S csak egy 1929. novemberi levelezőlapon bukkan föl aláírásként a Cs. *Szabó László* névalak. Azaz: a ma ismert névforma eszerint csak 1929 novemberétől datálható. Ez a kép azonban csalóka, valószínűleg másról van szó. A levelekben (amelyek borítékban jutottak el a címzetthez, s amely borítékok nem maradtak fön) nem volt szükség a megkülönböztető névelemre: Cs. Szabó Zolnai számára változatlanul Szabó László volt s maradt. A levelezőlap névalírása azonban *nyilvános* önmegnevezés; mindenkinek (s nemcsak a címzettnek) szól. Azaz a nyilvánosság kikényszeríti az új névalak megszilárdulását. (Ezt a föltevést megerősíti, hogy a következő, ismét borítékban elküldött levelek névalírása megint csak Szabó László – ezekben tehát továbbra sem érezte szükségét a megkülönböztető névelem használatának.)

Fölvethető ugyanakkor, hogy Cs. Szabóra talán mégiscsak hatott a „csillagos” Szabó által példaként fölhozott névhasználati gyakorlat, a *Bártfai Szabóé*, s ő is – ahogy vélekedni szokás – csakugyan prédikátumával különböztette meg magát. Ám éppen Bártfai Szabó (s majdan: Tápay-Szabó) névhasználatát mutatja meg, hogy a prédikátumnak névelemként való használata (akár valós, akár fiktív nemesi előnévről van szó) egészen másféle, mint amilyennek megkülönböztető jelét Cs. Szabó megalkotta. A név elé illesztett betű nem a nemesi előnevek szokásos jelölési módja – sokkal inkább a ragadványneveké. Azzal, hogy Cs. Szabó csupán egy betűt illesztett anyakönyvezett neve elé, nagyon markánsan (s valószínűleg teljesen tudatosan) eltért a prédikátumhasználati szokásoktól. S alighanem éppen azért, mert – mint a fentiek valószínűsítik – a Cs betű nem is nemesi előnévét, hanem a *Csillagtalán* szóban/névben kifejezendő önmeghatározást jelöli.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a megkülönböztető névelem megválasztása egy pillanatra műve lett volna. Jól láthatóan idő kellett hozzá, amíg az ifjú író rászánta magát írói nevének megalkotására. S az is bizonyos, hogy ehhez, az úrhatnám magyar társadalom viszonyai között mozogva, a társadalmi érintkezés során jól jött neki az önmeghatározásként fölfogott Csillagtalán szó/név és a prédikátum azonos kezdőbetűje: a prédikátumra utaló névelemként lehetett magyarázni azt, ami természete szerint egy önmeghatározás emblémája volt. Bele lehetett simulni a konvenciókba.

*

A Cs betű későbbi önállósulása, külön névvé (*Csé*) válása már másik történet. Sejtésem szerint ebben az önállósulásban benne van az emigráns léhelyzetének személyiségvesztő hatalma (is), benne van talán még Ernesto „Che” Guevara példája, aki maga is *Csé* volt, s talán sok minden más is. De – ismételjük meg – ez már egy másik történet, pontosabban, egy hosszú folyamat utolsó fázisa. S ez csak mint a személyiség-történet része értelmezhető helyesen.